
Сяргей Абламейка

...Пражскія камяні
сypяваюць вам песню аб Беларусі...

Каменная песня

Гарадская імпрэсія з вершам

Восень у Празе беларус мог бы назваць бабіным летам... Павуцінне лётае ня тыдзень-два, а цэлы верасень і яшчэ палову кастрычніка. Сонца цёплае, дажджоў мала, толькі ночы стаюцца халаднейшыя – сапраўднае цяпло прыходзіць пасля поўдня, а перад заходам зноў халаднее.

Увосень вы злёгка сумуеце па страчаным і перажытым, таму жоўтае лісьце – якраз пад настрой. Думкі міжволі складаюцца ў верш:

Жоўты ліст трымціць на падваконні,
Ночы набрынялі халадамі.
Штораней прыспешвае сутоньне
Белы дзень даўгімі вечарамі.

Залатая восень –
ранкі з просіньню!
Прозалаць і прочырвань на дрэвах.
І душа мая гамоніць з восеньню,
Што прынесла сум не адбалелы.

*Працяг.
Пачатак
у №1-3 (20-22).*

Ні аб чым і ні аб кім сумуюць
 Дождж у парку, вырай жураўліны.
 І міжволі я імкнуся думкамі
 Да нястрачанай, нязнойдзенай Айчыны...

Сумаваць лепш, блукаючы па старых пражскіх вулках, і блукаючы на самоце. Блуканьне з гасьцямі ператвараецца ў экскурсію са схаванай калізіяй – ня ўсім блізкае і зразумелае вашае захапленне мастацтвам і архітэктурай. Большасці гасцей Прагі няма розніцы – нэрвюру яны бачаць ці аркбутан, раманскае вакно-трыфорыю або рэнесансную нішу-эксэдру.

А вам розніца ёсць, і вы разумееце, што Прага ў кожнага свая. У турыста яна тлумная і бліскучая, у пражака – прывычная і хуткаплынная, а ў вас – гэта агромністы музей гісторыі еўрапейскай цывілізацыі. Здаецца нават, што пражскія камяні ўвосень ажываюць і дазваляюць сябе паслухаць...

І вось надыходзіць сонечны вераснёўскі дзень. Блакітнае неба прахалоднага ранку абуджае ў душы прадчуванне сустрэчы з пражскай даўнінай. І вы выбіраецеся на чарговую вандроўку па старым горадзе – у вас там свае сьцежкі, свае прыпынкі і свой інтарэс.

III

Па дарозе ў стары цэнтр вы абавязкова заедзеце ў Вышаград – альтэрнатыўную рэзідэнцыю чэшскіх каралёў з крэпасцю і гатыцкім саборам Пятра і Паўла. Мала хто з прыезджых ведае, што менавіта гэты сабор, а ня храм Сьвятога Віта на Градчанах, зьяўляецца катэдрай пражскіх архібіскупаў. Побач з саборам – некропаль, чэшскі нацыянальны пантэон, дзе ад пачатку XIX стагоддзя хавалі выдатных прадстаўнікоў чэшскага мастацтва, навукі і палітыкі. І ўжо ад пачатку XIX стагоддзя магілы там падпісвалі па-чэшску, ня глядзячы на татальную германізацыю гораду...

Але гэтым разам вы да пантэону і сабору нават не даходзіце. Вам дастаткова пастаяць побач з раманскай ратондай Сьвятога Марціна, пабудаванай у другой палове XI стагоддзя. Ратонда – равесніца полацкай Сафійкі. Вы дакранецеся рукой да муроўкі, палашчыце нетынкаваную плінфу і камяні і падумаеце пра неміласэрнасьць лёсу, які захаваў адзін храм некранутым, а другому наканавань быць разбураным чужакамі. У галаву прыходзіць фантастычная думка – у другой палове XII стагоддзя чэшскія каралі жылі якраз на Вышаградзе, і калі Еўфрасіньня Полацкая ехала ў 1167 годзе ў Палестыну, яна цалкам магла наведацца ў Прагу, магла пабачыць гэтую ратонду і нават памаліцца ў ёй...

У Стары горад вы заўсёды едзеце праз Karlovo náměstí або Карлаў пляц. Адзін з найпрыгажэйшых будынкаў на ім – гатыцкая ратуша Новага гораду з рэнесанснымі франтонамі, шыкоўны помнік сярэднявечча. Але вы там спыняцца ня любіце, нешта няўтульнае і нават вусьцішнае ёсць у навакольлі – можа таму, што раней Карлаў пляц быў Скотным рынкам з бойняй? А можа з-за некалькіх сярэднявечных трагедыяў, якія зьвязаныя з ратушай Новага места?

Машыну, як заўсёды, пакінеце на Юнгмановай. Побач на пастаменьце сярод пляцкы сядзіць бронзавы паэт і стваральнік чэшскага слоўніка Ёзэф Юнгман. Гэты помнік – цуд мастацтва і архітэктуры. Ён злучае ў сабе рысы класіцызму і рамантызму ў абліччы неарэнесанснага пастаменту. Насупраць помніка – брама кляштару меншых братоў францішканаў або мінарытаў. Якраз мінарыты сёння валодаюць касцёлам Панны Марыі Сьнежнай – адным з пражскіх гатыцкіх шэдэўраў. Неяк у IV стагоддзі Папу Рымскаму ў сьне зьявілася Багародзіца і параіла пабудаваць прыгожы і вялікі храм на тым месцы, дзе ў жніўні выпадзе

сьнег. Праз тысячу гадоў пра гэты чуд успомніў чэшскі кароль Карл IV і заклаў у 1347 годзе самы вялікі храм Прагі. Хацелі, каб ён быў болей за 100 метраў даўжынёй, пачалі будаваць з апсіды і сьценаў даўжэзнага галоўнага нэфу дый спыніліся з-за паўстаньня гусітаў. Так і застаўся стаяць да сёньня гатыцкі прэзьбітэрыі, або па-нашаму кажучы – апсіда, вышынёй 33 метры з 25-метровым трохярусным алтаром у стылі барока – кавалачак шыкоўнага і незвычайнага храму. Ён меўся пераўзсыці памерам сабор Сьвятога Віта і стаць найвялікшым у Чэшскім каралеўстве, але ня стаў.

Гэты храм вы любіце асабліва, бо калі ў нядзелю засьпіце і спозьніцеся на літургію ў сваёй царкве Сьвятога Клімента, дык заўсёды ідзяце да францішканаў – у царкве Панны Марыі Сьнежнай можна пачуць найлепшыя ў Празе казаньні вучоных айцоў-мінарытаў. А яшчэ вы любіце глядзець на тамтэйшы алтар. Строгасьць яго рэнесансных формаў, простыя вертыкальныя калоны і рады філонгаў нагадваюць пра эпоху адраджэньня, але пакручастасьць расьлінных элементаў дэкору не пакідае сумненьня ў часе стварэньня гэтага твору царкоўнага мастацтва – другая палова XVII стагоддзя, эпоха барока. Прыблізна ў гэты час зьяволеныя беларускія майстры рэзалі барочныя іканастансы ў Маскве, далучаючы Расею да першага ў яе гісторыі вялікага стылю...

Вы зойдзеце ў храм і гэтым разам, памоліцеся да скульптурнай копіі Люрдскай Божай Маці, як і ўсе вернікі дакраняецеся да сьцёртае даланямі нагі Багародзіцы, а пасля пасядзіце на лаве і падумаеце пра закалоты сярэднявечнай Прагі, у якіх бралі ўдзел і беларускія рыцары пад кіраўніцтвам Вітаўтава пляменьніка Сямёна Карыбута.

У 1419 годзе падчас казаньня ў гэтым саборы паплечнік Яна Гуса Ян Жэліўскі заклікаў парафіянаў скончыць з панаваньнем католікаў у Новым горадзе. Уся пабожная грамада рушыла да Новай ратушы на Скотным рынку і павыкідала з вокнаў каталіцкіх гарадскіх чыноўнікаў... Гэтак пачаліся гусіцкія войны і працяглы перыяд зацятай міжканфэсійнай барацьбы з дзясяткамі і сотнямі тысячаў ахвяраў. А сам Жэліўскі быў пакараны сьмерцю ў 1422 годзе і пахаваны ў касьцёле Панны Марыі Сьнежнай.

Выкіданьне з вокнаў пасля паўтаралася. У 1618 годзе чэшскія пратэстанты зноў выкінулі з той жа ратушы каталіцкіх чыноўнікаў, распаліўшы полымя Трыццацігадовай вайны. У той час у вашай Беларусі ішла ўсяго толькі мірная літаратурная палеміка паміж уніятамі і анты-уніятамі...

Пасля праз старыя рынкі і вузенькую вулку Мелантрыхаву вы прыйдзеце на Старамесцкі пляц. Якраз тут ва ўсёй красе і велічы паўстае прыгажосьць сярэднявечнай славянскай Прагі. Адзін такі пляц з 20-30-цю дамамі, каб быў у вашай краіне, мог бы зьмяніць лёс Беларусі і беларусаў...

Усе дамы на ўсходнім, паўднёвым і заходнім баках Старамесцкага пляцу, ня гледзячы на пазнейшыя франтоны і фасады, – раманскія і гатычныя. Ім па 600-700 гадоў. Асьляпляльная прыгажосьць дэкору, багацьце формаў і аб'ёмаў, раскоша лініяў, размаітае буйства і сінтэтычнае адзінства стыляў... Кожны раз, прыйшоўшы сюды, вы разумееце, што гэты рынак належыць да найпрыгажэйшых у сьвеце.

Вы спыніцеся пасярод пляцу каля Пражскага мерыдыяну, дзе ў сярэднявеччы мяшчане па сонечным цені вызначалі час. Вунь шыкоўны раманска-гатычны дом у венецыянскім стылі з каменным званам на сьцяне. З-за гэтага звону дом назвалі “У звону”, там нейкі час пасля свайго пераезду ў Прагу жыў імператар Сьвятой Рымскай імперыі Карл IV.

Калі вы бачыце дах гэтага дома ў форме венецыянскага шатра і яго карункавыя стральчатыя вокны, калі глядзіце на рэнесансныя франтоны суседніх купецкіх дамоў і 80-мятровыя вежы Тынскага сабору Дзевы Марыі, кожная з якіх

упрыгожаная сьпічаком і пінаклямі, вашае сэрца пачынае біцца часьцей і часьцей... Што можа быць салатчэйшае за катарсіс, выкліканы высокім мастацтвам!

Магутны позьнегатычны фронтон паміж вежамі Тынскага сабору стаў сьведкам чэшскіх гістарычных перыпетыяў. Цяпер на ім – статуя Багародзіцы, а некалі там былі чаша і скульптурная выява гусіцкага караля Іржы з Падэбрад.

Пасьля вы глядзіце на ратушу – таксама шэдэўр славянскай готыкі. Сама ратуша складаецца аж з пяці прыбудаваных адзін да аднаго дамоў, пасярод якіх – вежа з венецыянскім шатром і чатырма пінаклямі. На вежы – легендарны Арлой, пражскія астранамічныя куранты 1410 году. Проста за вежай на бруку – крыжы. Гэта месцы пакараньня сьмерцю ў 1621 годзе 27 знатных пражскіх гараджанаў-пратэстантаў.

Налева ад ратушы – чорны рэнесансны дом “У мінуты”. Па ўсёй сьцяне чатырохпавярховага будынку – малюнкі сграфіта, шкрабаніна па сырым чорным тынку. Цудоўны рэнесансны жывапіс з адпаведнымі сюжэтамі – шэсьце Вакха, Адам і Ева пад дрэвам пазнаньня добра і зла. Раней там была сярэднявечная аптэка, аб чым сьведчыць замацаваная на рагу дома скульптура-гарэльбеф ільва з люстрам у лапах. Таму і сёньня некаторыя пражакі называюць гэты дом “У белага ільва”.

Але захапленне пара спыніць... Хоць на паўночным баку пляцу яшчэ стаіць велізарны помнік Яну Гусу ў стылі мадэрн і аграмадны барочны сабор Сьвятога Мікалая, які пасьля 1919 году пераняла царкоўная секта чэшскіх нацыяналістаў, так званы Чэшскі нацыянальны касьцёл. Там хрысьцілі немаўлятаў “у імя чэшскага народу...”, а цяпер праводзяць экуменічныя набажэнствы... Гэты сабор называюць адным з лепшых чэшскіх помнікаў у стылі барока, а вам каля яго заўсёды ўспамінаецца віленскі храм Сьвятога Казіміра на Замкавай – пышнасьць і ўрачыстасьць беларускага барока не саступае чэшскаму...

Годзе. Галоўная мэта вашага візіту на Старамесцкі пляц – ня ўся гэта асьляпляльная прыгажосць навокал, якая сьведчыць аб велічы чалавечага духу і яго творчых парываў. Ваша мэта – сьціплы гатычны дамок шэра-зялёнага колеру на паўднёвым баку плошчы адразу насупраць ратушы. Чатыры паверхі, на першым – гатычная гандлёвая аркада, на апошнім – раньнебарочны фронтон. Калі стаць тварам да гадзінніка на ратушы, дык гэты дамок апынецца адразу ў вас за сьпінай. На яго ніхто не зьвяртае ўвагі, бо стаіць ён сярод такіх жа мяшчанскіх дамоў і зьяўляецца шараговай часткай гандлёвых радоў. Цяпер на першых паверхах кожнага з іх – рэстаранцы, а вышэй – офісы.

Для вас жа гэта – сакральны пражскі пункт. Паводле прафесара Вацлава Жыдліцкага і доктара Вацлава Зімы, тут на другім паверсе была друкарня Францішка Скарыны... Праз адчыненыя вокны і сёньня можна бачыць стральчатыя скляпеньні пакояў другога паверху – там вялікі беларускі гуманіст надрукаваў па-беларуску Біблію раней, чым яе займелі на сваіх мовах французы і ангельцы...

Вы станеце ля апоры-кантрафорса, абапрэцесь на яе рукой і яшчэ раз акінеце вокам увесь рынкавы пляц. Гэтаксама ў перапынках паміж працай ля друкарскага варштату ля гэтай сьцяны мог стаяць і Скарына. Па пляцы шпацыравалі прыгожыя чэшскія паненкі-сьлечны ў доўгіх аксамітных сукенках з белымі гафрыраванымі каўнярамі часоў Адраджэньня, а на іх заглядаліся хмельныя ад піва пражскія мяшчане ў камізэльках, панталонах да каленаў, панчохах і чаравіках з вялікімі спражкамі... Скарына мог таксама ведаць, што ў 1514 годзе на гэтым пляцы пражскія мяшчане наладзілі трохдзённыя народныя гуляньні з нагоды беларускай перамогі пад Воршай...

Скарына бачыў практычна ўсе навакольныя будынкi, а яны бачылі яго...

Скарынава веліч, ягоны дух, які, здаецца, выпраменьваюць старадаўнія муры, напаўняе вашае сэрца надзеяй...

Менавіта сюды вы ішлі, менавіта тут вы набіраецеся сілаў любіць сваю ўшчэнт правінцыйную, адсталую і прарасейскую Бацькаўшчыну...

Некалькі імгненняў пад стральчатымі скляпеньямі дамка друкарні – і можна ісьці далей, надзеі хопіць на тыдні і нават на месяцы наперад.

III

Але вы ня пойдзеце звычайнай дарогай турыста праз Малы пляц на Карлаву вуліцу. Праз бакавыя рынкі і вулкі, у тым ліку праз шыкоўны Вугальны рынак, вы трапіце на Бэтлеемскі пляц. Пляц гэты – звычайны і адначасова цудоўны прыклад барокавай жылой забудовы. Нешта ёсьць у ім мілае і прыцягальнае, што вабіць і прымушае бываць там. Але ня толькі шыкоўныя дамы XVII і XVIII стагоддзяў з пазалочанай лепкай і шляхецкімі гербамі на фасадах прыцягваюць вас туды. Сама чэшская гісторыя ва ўсёй яе велічы і трагічнасьці сышлася на Бэтлеемскім пляцы.

Там стаіць пабудаваная ў 90-я гады XIV-га стагоддзя велізарная Бэтлеемская капліца з двума гатычнымі франтонамі. Капліца спецыяльна прызначалася для прапаведваньня Слова Божэга на чэшскай мове. Храм зьмяшчаў да трох тысячаў вернікаў. У 1402 годзе пробашчам капліцы стаў Ян Гус. Людзі з захапленьнем слухалі яго патрыятычныя казаньні. Сярод сотняў слухачоў нярэдка стаяла і надзетая простаю жанчынай каралева Жафія – жонка Вацлава IV. Бедны Гус, які змагаўся ня так супраць Каталіцкай царквы, як з нямецкім засільлем у ёй і раскошным жьцьцём іерархаў, у 1410 годзе паехаў на сабор у Канстанц, каб абараніць свае ідэі і загінуў на вогнішчы ў 1415 годзе. Безадносна да каталіцка-пратэстанцкай спрэчкі, нельга не сімпатызаваць адчайнаму і сумленнаму патрыёту сваёй Бацькаўшчыны Гусу. Вам часам здаецца, што каб нямецкія біскупы Прагі за часамі Гуса былі пратэстантамі, дык Гус быў бы добрым католікам...

Нейкія струны сышліся для вас на Бэтлеемскім пляцы Прагі – гістарычныя і цяперашнія. Напята ўнутрана, вы пастаіце там некалькі хвілінаў, падумаеце пра трагедыю і вашай Бацькаўшчыны, якая сёньня ня мае практычна нічога са старадаўняе архітэктуры, і якая ці не палову ўсяго, што мела, зьнішчыла і працягвае зьнішчаць сама. Ад дурноты, ад правінцыйнасьці і бескультур'я.

Якраз у 1950-54 гадах, калі ў Менску нішчылі рэшткі Ніжняга Рынку – хоць і не такога раскошнага як пражскі, але ўсё ж тыповага для магдэбурскіх гарадоў рэнесансна-барокавага рынкавага пляцу са старой гатычнай планіроўкай – у Празе на Бэтлеемскай плошчы бурьлі жылы дом, на які яшчэ ў XVIII стагоддзі перабудавалі Бэтлеемскую капліцу. Але бурьлі толькі часткова, ня дзеля таго, каб зьнішчыць, але каб аднавіць у першасным выглядзе гатычны храм. Цяпер там – канцэртная зала, а на скляпеньнях рэстаўратары адкрылі фрагменты трактатаў Яна Гуса і яго папличніка Якубка са Стрыбра...

Кожнае нядзелі вы праходзіце паўз Бэтлеемскі пляц па дарозе ў царкву Сьвятога Клімента на Карлавай вуліцы – раней гэта быў езуіцкі касьцёл у гонар таго ж сьвятога. 70 гадоў назад храм быў перададзены пражскім архібіскупам украінцам і дагэтуль застаецца катэдрай грэка-катліцкага экзарха Чэхіі. Сабор Сьвятога Клімента – аднанэфная базыліка ў стылі Рэнесанс з ашаламляльнай акустыкай. Сьвятарам у агромністым храме практычна не патрэбныя мікрафоны, а калі іх усё ж уключаюць, дык рэха перабівае гук. Царква мае цудоўныя аб'ёмныя бакавыя алтары ў стылі барока, а галоўны барокавы алтар перспектыўна намалюваны на пляскатай сьцяне. Такі ж самы алтар ёсьць і ў Беларусі, у Гальшанскім касьцёле кляштару францішканаў.

Фундаваны Паўлам Сапегам гальшанскі храм – таксама рэнесансны, а намаляваны перспектыўны алтар – таксама барочны.

Але сёння вы да сваёй царквы яшчэ не дайшлі. Вы спыніліся на вулцы Ліліювай. Паводле паданняў, кожную пятніцу ўначы на Ліліювай зьяўляецца прывід маладога рыцара-тампліера на белым кані. Ён жыў у кляштары пры саборы Святой Ганны, за нейкую правіну быў пакараны, і, не прызнаўшы віны, дагэтуль езьдзіць верхам па Ліліювай, трымаючы ў руцэ сваю галаву... Гэта самая шараговая пражская вулачка з тупікамі і праходамі, яе перасякаюць дзве іншыя вузкія і пакручастыя вулкі – Ржэзезова (Ланцуговая па-нашаму) і Злата. А сама Ліліюва ўпіраецца ў вуліцу Карлаву, што вядзе да славутага Карлава мосту. Якраз тут вы любіце пастаяць і паглядзець навокал.

Апсіда велізарнага і змрочнага гатычнага храму Святой Ганны ў стылі гарадзенскай фары Вітаўта сярод награвашчванья стромых гонтавых дахаў рознай вышыні і формы, рэнесансныя і барочныя жыллыя дамкі з брамамі ў арачных праходах, вокны з частымі пераплётамі, стары брук... На камянях у аснове арак, так званых замках – выявы міфічных герояў, кантрафорсы у выглядзе чалавечых фігураў і нейкіх паганскіх стодаў, скульптуры святых у нішах на рагах дамоў, чыясьці сагнутая рука-гарэльэф з ядром у кулаку над уваходнай брамай жылга дому, і рэлігійны жывапіс на сцяне – Святы Язэп і Багародзіца з дзіцяткам Ісусам на руках ратуюцца ўцёкамі ў пустыні... Ніводнага адрэстаўраванага будынка, паабпалы тынк, аббітая рустыка на рэнесансных і барочных дамках з вялікімі вокнамі ў духу свае эпохі, сьмецце і брыдкі пах па завугольях... Сапраўдны шараговы закуток старога гораду.

Якраз гэта варта ўбачыць, каб адчуць подых і ўсю жыцьцёвую сілу вялікіх мастацкіх стыляў. І ў Празе, і ў Беларусі. Яны таму і называліся вялікімі, бо ахоплівалі ўсе галіны чалавечай мастацкай дзейнасці. Усё, што хацелі ўпрыгожыць, упрыгожвалі лініямі і аб'ёмам адпаведнага стылю.

Сьмешна падумаць, што ўся гэтая прыгажосць навокал, уся прыгажосць еўрапейскага мастацтва і архітэктуры народжаныя нягнуткасьцю эстэтыкі сярэднявечнага чалавека, нягнуткасьцю яго эстэтычнага ўспрымання. Толькі рэчы ў адным пэўным стылі доўгімі стагодзьмі ў Еўропе лічылі прыгожымі. У часы готыкі гатычнымі будавалі ня толькі цэрквы, замкі і дамы – гатычнаю была і планіроўка вуліцаў, і праекты садоў, і абрысы скульптураў, і форма выкаванага ў кузьні ключа ці дзвярных завесаў, а таксама ўзоры на тканінах, аб'ёмы дамскіх сукенак, шрыфты рукапісных і друкаваных кніг. Сюжэты і стыль літаратурных і музычных твораў – таксама не былі выключэньнем. Нават у вашай Беларусі ў XV стагоддзі чыталі па-беларуску гатычныя рыцарскія раманы, кшталту “Трышчана ды Іжоты...”

Вам вялікія стылі здаюцца жывымі, а іх гісторыю вы ўяўляеце як захапляльную і інтрыгуючую кнігу. Старонкі тае кнігі раскіданыя па ўсёй Еўропе, і нямала яе частак можна чытаць у старой Празе, на такіх вулках, як Ліліюва – простых і сьціплых сьведках велічы еўрапейскага хрысьціянскага духу. А таксама і ў Беларусі.

Першы вялікі стыль – раманскі, нарадзіўся ў X стагоддзі як зварот да старажытнарымскіх узораў з іх строгімі формамі і цыркульнымі аб'ёмам. Наступныя стылі ўсе нараджаліся і прарасталі ў нетрах папярэдняга, як яго дзеці. І як дзеці, яны адмаўлялі сваіх бацькоў, несучы ў сабе іх рысы і прыкметы. Стылі качалі маятнік – то адзін стыль, то іншы, а пасля вяртаньне да папярэдняга.

Готыка нарадзілася і вырасла ў нетрах раманікі, якая ўсё болей, па меры ўдасканалваньня будаўнічае тэхнікі, імкнулася ўверх, да нябёсаў. Кожны стыль самаўскладняецца аж да самаразбурэньня. У такі спосаб раманіка,

ускладняючыся, знішчыла сябе і не заўважыла, як стала готыкай. Пасья готыка пачала ўсё болей разьвівацца, станавіцца ўсё болей складанай і вытанчанай, нават карункавай. Што можа быць болей карункавае за віленскую Сьвятую Ганну? Нічога. Готыка, як і яе папярэдніца раманіка, ускладняючыся, адмовіла саму сябе і памерла. Яна саступіла месца Рэнэсансу, новаму адраджэньню Рыма, яго строгай эстэтыцы, з простымі кутамі, калонамі і павагай да асобы. Маятнік хіснуўся чарговы раз. Раманіка і Рэнэсанс блізкія ў формах, хоць і розныя ў эстэтыцы і сьветаадчуваньні. Яны былі адэкватнымі свайму часу зваротамі да рымскае традыцыі.

Рэнэсанс таксама не стаяў на месцы – ён удасканальваўся, разьвіваўся і ўскладняўся. Наступіла яго апошняя фаза – маньерызм. Маньерыстычныя будыніны ўражваюць сваёй карункавасьцю і блізкія гэтым да позьняй готыкі. У Беларусі маньерыстычным быў Гальшанскі замак Сапегаў. І вось чарговае самаўскладненьне прывяло да чарговага самаразбурэньня, і ў нетрах маньерызму нарадзілася новая готыка з яе імкненьнем у неба – барока. Але барока, будучы дзіцём рэнэсансу, хоць і імкнулася ў вышыні, але рабіла гэта асьцярожна, у тым ліку і праз хвалістыя лініі і формы. Маятнік хіснуўся яшчэ раз.

Аднак і барока ня стала выключэньнем – яно таксама пайшло звыклым шляхам самаўдасканальваньня і ўскладненьня. У сваёй апошняй фазе – ракако, барока стала пакручастым, складаным і карункавым. І гэтак ускладненьне не магло скончыцца нічым, апроча новага звароту да Старажытнага Рыму. У нетрах ракайлю і на хвалі новай ультрагуманістычнай эстэтыкі Асьветніцтва нарадзіўся Класіцызм – апошні вялікі стыль еўрапейскай цывілізацыі.

А апошнім ён стаў таму, што эстэтыка еўрапейцаў, назапашваючы вопыт і здабыткі, увесь час ускладнялася і разьвівалася. Раманіка і готыка былі маналітныя. Рэнэсанс, барока і класіцызм у апошніх фазах ужо дапусьцілі падстылі – маньерызм, ракайль і ампір. А ўжо ў XVIII стагоддзі, у часы барока, праз мур эстэтычнага адзінства здолеў прабіцца альтэрнатыўны мікрастыль – рамантызм. Ён прынёс у жыцьцё сімвалізм і дэкаратыўнасьць. Адной з яго праяваў стаў зварот арыстакратыі да простых народных формаў і казак – гэтак Радзівілы пабудавалі сялянскія хаты на востраве ў Альбе, непадалёк ад свайго велічнага барочнага замку, і самі, апрануўшыся ў народныя строі, аралі там зямлю.

Ужо ў XVIII стагоддзі Класіцызм увайшоў у сваю апошнюю фазу – ампір, які таксама стаў самаўскладняцца, і ў сваёй пышнасьці і параднасьці заклаў перадумовы разбурэньня.

І вось у XIX стагоддзі адбыўся выбух – распад Класіцызму зрабіў магчымымі існаваньне адразу некалькіх стыляў паралельна – мноства стыляў. А еўрапейская эстэтыка стала настолькі гнуткай, што ўжо была здольная прызнаць прыгожым вырабленае, пабудаванае і намалёванае ў розных, нават супрацьлеглых стылях і формах.

Эпоха вялікіх стыляў скончылася. Ёй на зьмену прыйшлі спачатку неарамантызм і эклектызм у выглядзе неабарока, неаготыкі і неарэнэсансу ды іх фантастычных зьмяшэньняў, а пасья, у канцы XIX стагоддзя, як рэакцыя на папярэднюю эклектыку, запанаваў Мадэрн – імкненьне да стылёвага адзінства і функцыянальнай мэтазгоднасьці. Але Мадэрн імкнуўся да стылёвага адзінства толькі ў межах аднае канкрэтнае будыніны... Эстэтыка разьвівалася далей і далей...

І вось вы стаіце ў Празе і чытаеце каменную кнігу... Па гэтых вуліцах можна блукаць месяцамі і ўсё роўна ня ўбачыць нават паловы пражскіх шэдэўраў. Прага ад пачатку разьвівалася як паўнацэнная частка Еўропы і яе мастацтва. Таму тут можна ўбачыць усе стылі і ўсю іх доўгую гісторыю. Адной раманікі

ў Празе непараўнана болей, чым у Беларусі, Украіне, Літве, Латвіі і Эстоніі разам узятых.

І найболей уражваюць вас менавіта такія вулкі, як Ліліова і яе навакольлі – наводдаль ад асноўных гарадскіх шляхоў і архітэктурных дамінантаў. Вунь там раманскія нішы суседнічаюць з гатычнымі праёмамі, а над карнізам – рэнесансны атык-шчыт. А вунь на недалёкай вуліцы Гавэльскай стаіць дом “У залатой вагі” – гатычная гандлёвая каланада ўнізе, рэнесансны чатырохпавярховы фасад, а на франтоне з бакоў ужо нарадзіліся пакуль нясьмелыя барочныя валюты – вы называеце гэта протабарока. Той абшарпаны мяшчанскі дамок – цудоўны прыклад прастаньня барока ў рэнесансе. І гэтак паўсюль навокал...

А вам пара на Градчаны – там ёсьць яшчэ шмат пунктаў, дзе вы любіце бываць. Даводзіцца вяртацца да машыны і ахвяраваць магчымасьцю паглядзець на Пляц Крыжакоў перад Карлавым мостам...

111

І вось вы на Градчанах. Запаркуецеся, як заўсёды, непадалёк ад помніка Скарыну ў куточку пад назвай Новы Сьвет. Нідзе вы так ня любіце блукаць, як тут – гэта самая “віленская” частка Прагі. Маленькія пакручастыя вулкі, адна-двух павярховыя дамы пад дахоўкаю... Трапіўшы ў Новы Сьвет з завязанымі вачыма, можна адразу і не зразумець, у Вільні вы ці ў Празе знаходзіцеся... Былі некалі такія вулкі і ў Менску... Тут, як і ў Беларусі, месцы адсутных на завулку дамоў закрывалі высокім мурам з крытай дахоўкаю стрэшкай, каб захаваць камернасьць прасторы.

Сотня-другая метраў на ўсход – і вы на Градчанскім пляцы. Гэта – сэрца Прагі. Перад вамі за каралеўскім палацам – велічныя вежы сабору Сьвятога Віта. Кожны раз, калі вы бачыце іх, вы дзівіцеся мудрасьці чэшскага народу і яго эліты. Без ваганьняў і з гранічнай рашучасьцю ў канцы XIX і пачатку XX стагоддзяў усім галоўным гатычным храмам прыбудаваў чорныя вежы ў стылі неаготыкі – і панарама гораду атрымала цудоўныя і непаўторныя дамінанты. У адной знаёмай вам краіне мастацтвазнаўцы, чыноўнікі і проста напаўпісьменныя “інтэлігенты” да хрыпаты спрачаліся б аб мэтазгоднасьці такога новабуду...

Вы троху пастаіце ля Шварцэнбергскага палацу – аднаго з самых прыгожых рэнесансавых будынкаў Прагі з рэдкім па прыгажосьці і стылёвасьці сграфіта на сьценах, якое імітуе камяні рустоўкі. Франтон палацу, пабудаванага ў 1563 годзе, на вашу думку, ужо мае прыкметы будучага барока...

Вы ведаеце, што за саборам Сьвятога Віта ёсьць нешта, як на ваш густ, больш каштоўнае за велічную і вытанчаную гатычную аграмадзіну, якая, бясспрэчна, уражвае. Там ёсьць царква Сьвятога Іржы – цалкам захаваная, зусім не пашкоджаная ліхалецьцямі трохнэфная раманская базіліка 920 году... Да такіх помнікаў славянскай раманікі хочацца проста падзьвігнуць ды пакланіцца, а, можа, і рукой дакрануцца... Яе камяні – сучасьнікі Рагвалода і Рагнеды.

Але гэтым разам вы накіруецеся па мосьце над Аланевым Ярам міма абедзьвюх базілікаў у Каралеўскі сад – месца працы вялікага Францішка Скарыны. Скарына прыехаў у Прагу назаўсёды ў 1535 годзе. А Каралеўскі сад, магчыма, на ініцыятыву славутага палачаніна, быў закладзены ў 1541 годзе на месцы вінаграднікаў падчас кіраваньня Фердынанда I. У садзе Скарына пасадзіў мноства рэдкіх дрэваў і расьлінаў. А чэхі сёньня асабліва ганарацца тым, што ў Каралеўскім садзе тады ўпершыню ў Чэхіі пачалі разводзіць цюльпаны – хто сумняецца, што гэтая справа абышлася без галоўнага каралеўскага батаніка?

А трыма гадамі раней, у 1538 годзе, сярод вінагараднікаў на месцы будучага саду Фердынанд I пачаў будаваць для сваёй жонкі, каралевы Ганны, летні палац – так званы Летаградэк.

Уладальніца летняга палацу каралева Ганна паходзіла з беларускай шляхты – яна была праўнучкай Соф’і Гальшанскай. Ці гаварыла яна калі-небудзь са сваім вучоным садоўнікам аб Беларусі? Ці падтрымала яго ў канфлікце з сакратаром чэшскай каморы Грынспэкам, які Скарыну звольніў? Вы гэтага ня ведаеце, але стоячы, іншым разам, на сьцежцы побач з Летаградкам, яскрава ўяўляеце сабе каралеву Ганну і Скарыну, што павольна шпацыруюць ля пасаджаных садоўнікам апельсінаў і лімонаў і гамоняць аб навінах з Вільні...

Сёньня ў Еўропе Летаградэк прызнаны самай прыгожай рэнесансавай пабудовай на поўнач ад Альп. Пра гэта з гонарам паведамляюць турыстам ўсе экскурсаводы. Сапраўды, палац ураджае гарманічнасьцю і вытанчанасьцю. Далей на ўсход такога Рэнесансу ня ўбачыш – у вашых краях ён быў цяжэйшы і суровейшы.

Доўгі простакутны палац мае характэрны для Рэнесансу ламаны дах у форме перакуленага карабля, а па ўсім перыметры будынак атачаюць аркады з надзвычай тонкімі калонамі. Аркады ўпрыгожваюць разьбяныя і скульптурныя выявы каралеўскіх паляваньняў і міфалагічных герояў. Якраз разьба па камені надае Летаградку паветраную лёгкасьць вытанчаных рымскіх формаў, якія немагчыма зблытаць ні з чым іншым. Насупраць палацу – акуратныя сьцежкі рэнесансавага саду, скульптура малых формаў і славуты Сьпеўны фантан 1568 году.

Вы так любіце глядзець на Каралеўскі сад і Летаградэк! У стварэньні гэтай высокай прыгажосці ёсьць каліва працы і вашага славутага суайчынніка... Ён бываў у гэтым палацы, хадзіў па гэтых сьцежках, бачыў гэтыя клумбы, ён мог, нават, сам іх планавалі і ствараць...

Вам, закінутаму лёсам у Прагу беларусу, ня можа ня быць асабліва блізім і дарагім вялікі палачанін, рука якога некалі напісала: “...така ж і людзі, ігдзе зрадзіліся і ўскормлены суць па Бозе, к таму месту вялікую ласку імаюць”.

Ён “імаў ласку” да Полацку, але зьехаў у Прагу, вы таксама болей за ўсё на сьвеце любіце свой Менск, але жывяце тут... Яму на радзіме цяжка дыхалася, і вам цяпер там ня надта... І вусны самі прашэпчуць ціхую малітву – за Скарыну, за радзіму, за родных і за сябе – каб нябёсы дазволілі некалі скончыць “жывот” удома і легчы ў родную зямлю...

111

...Падчас вяртаньня з Градчанаў вам пашанцуе – вы ўбачыце вольнае месца на паркінгу каля палаца Рудальфіум – другой у Празе неарэнесанснай будыніны, дзе цяпер месціцца пражская філармонія. Заўсёды прыемна 10-15 хвілінаў пастаяць на Карлавым мосьце, да якога адсюль 5 хвілінаў пешкі. А заадно ўбачыць і Пляц Крыжакоў.

У Празе – залатая восень. Вакол цудоўны Стары горад, гонтавыя дахі Малой Стараны стракацяць чырванью розных адценьняў. Ля Влтавы – мілата. Рэчка ціха струменіць свае жоўтыя воды. Шматлікія караблікі, поўныя турыстаў, сноўдаюць узад-уперад. Лебедзі і качкі ніколі не пакідаюць на зіму гэтага цёплага месца. Яны разбэшчаныя турыстамі так, што, часам, ляніва і абьякава праплываюць міма вялікіх кавалкаў размоклага хлеба, што кідаюць ў ваду самотны пенсіянер або цікаўныя дзеці. Троху больш увішныя чайкі, але і яны лётаюць навокал раскормленьня і абцяжэлыя. Штомесяц Прагу наведвае мільён турыстаў, і многія з іх спрабуюць сфатаграфавалі на фоне пражскай прыгажосці, кормячы качак і лебедзяў. Влтава – чайчын і качыны рай.

А вось і Пляц Крыжакоў... Чэшскія мастацтвазнаўцы сьцьвярджаюць, што гэта самы прыгожы пляц у Цэнтральнай Еўропе. Вы ў гэтым не сумнеяцеся – такой камернасьці, мастацкай напружанасьці і стылёвага сінтэзу няма, відаць, болей нідзе ў сьвеце. Справа – рэнесансная царква Сьвятога Сальватара. На яе франтоне – балюстрада з барочнымі скульптурамі сьвятых, якія выканаў чэшскі скульптар XVII стагоддзя Ян Бэндал. Зьлева Старамесцкая вежа ў стылі пражскай готыкі з шатром і пінаклямі – гэта брама Карлавага моста. Перад ёй – скульптура самага вялікага чэшскага караля Карла IV. Але вы любіце пастаяць перад барокавай царквой Сьвятога Францішка пры кляштары крыжакоў, а пазьней гасьпітальераў. Гэта крыжовы храм з адным купалам у стылі сьпелага барока. На даху па перыметры – выдатныя скульптуры Яна Квітайнэра, у інтэр’еры – залачная пластыка і барокавыя росьпісы на сюжэты “Апошняга суду” аўтарства Вацлава Рэйнэра. У Празе гэтая царква лічыцца самым гарманічным барочным храмам гораду. Але вам яна мілая толькі адным – сваім падабенствам да віленскага касьцёла Найсьвяцейшага Сэрца Ісусавага...

Вы любіце пастаяць пасярэдзіне Карлавага мосту і агледзецца навокал. Па гэтым мосьце хадзіў Скарына... Пасярод бруку абсалютна не адчуваецца, што стаіце на гатычнай спарудзе XIV-XV стагоддзяў, і 36 барочных скульптураў стагоддзя XVII-га на парэнчах – стылёва не замінаюць. Таямніца рэлігійнага натхненьня прыцягвае вока да каменных сьвятых, якія струменяць жывую цеплыню... Не замінаюць воку і пейзажы на абодвух баках Влтавы з іх чырвонымі дахамі, чорнымі гатычнымі сьпічкамі і зялёнымі купаламі барочных храмаў. Стыль можа спакойна суседнічаць з іншым стылем – галоўнае захаваньне аб’ём і памеры. Сам па сабе стыль стварае прыгажосьць, а ўвага і павага мастака да асяроддзя – гармонію прасторы. І вось навокал вы бачыце гэтую рэдкую гармонію прасторы...

Музыка каменю... Фантастычны пейзаж. Наводдаль у кронах дрэваў – Скарынаў Летаградэк, лявей – Пражскі Град, выбух гатычных і рэнесансных абрысаў. Вялічны сабор маўкліва пануе над горадам, а вакол яго – каралеўскі палац з гатычнымі заламі і вялікімі раньнерэнесанснымі вокнамі Людвікоўскага (у гонар Людвіка Ягелона) крыла. Комплекс Граду ўвабраў у сябе ўсе стылі ад раманікі да неаготыкі – і ўсе яны там так дарэчы..

Далей архітэктурнае валадарства хвалямі дахаў пачынае спускацца да ракі. Над Маластранскім пляцам высіцца стромае барока сабору Сьвятога Мікулаша, стылёва – чыста аўстрыйскае. А навокал па перыметры пляцу – раскошныя рэнесансныя дамкі. На пазелянелай медзі купалу цякуць намаляваныя дажджамі пісягі ручаінаў. Позьняе барока Сьвятога Мікулаша, здаецца, плача па сабе. Яно ня хоча сыходзіць. Але пераможаны раней навакольным рэнесанс палацу Сьмірыцкіх, маластранскай ратушы і дому “У Залатога Льва” нікуды ня зьнік, ён ужо прарос у бароку класіцызмам...

Яшчэ ніжэй і бліжэй да рэчкі – славянская Венецыя, навакольні ракі Чартоўкі, якая цячэ па вулках Малой Стараны. Каб ня гэтая рэчка, прыбярэжныя кварталы з левага боку Влтавы таксама можна было б назваць зусім “віленскімі...”

Вока спыняецца на гатычных лініях Маластранскіх вежаў вакол стральчатой брамы, праз якую людзі з Карлавага мосту трапляюць на Малую Старану. Меншая XIII-га стагоддзя, большая XV-га. На абодвух – Венецыянскія шатры, а на большай – яшчэ і пінаклі. Чорны, задымлены пражскі камень і казачныя абрысы. Ад эмоцыяў цяжка дыхаць... А з-заду, зьлева, на правым беразе Влтавы – яшчэ і Набярэжная Масарыка, выстава неарамантызму і мадэрну.

Пражскі неарэнесанс даў гораду мноства ордэрных калонаў, кансоляў і антаблементаў. Іанічныя, дарычныя, тасканскія... Але, найперш, славуць карыньскія – так добра вытрыманыя ў памерах, чорныя рабрыстыя калоны-шэдэўры... Вунь там, за дамамі Сьметановай набярэжнай, вялікі неарэнесансны дах двойчы адбудаванага на народныя грошы Чэшскага Нацыянальнага тэатру – першага тэатру краіны, дзе ўсе п’есы граліся па-чэшску. Над яго галоўным уваходам – шыкоўная каланада з росьпісамі, а на чорных калонах – вытанчаныя канэлюры і карыньскія капітэлі. Пражскія скульптары і мастакі інтрыгавалі і сварыліся за права аздабляць гэты цуд неарэнесансу, але нябёсы апекаваліся чэшскім народам і не дазволілі інфэрну сапсаваць справу. Сёньня кожны жыхар Чэхіі мае за маральны абавязак убачыць Нацыянальны тэатр і паглядзець у яго лёхах на выставу наражных камянёў – гэтыя камяні з надпісамі пры закладцы будынку з усё краіны і з-за мяжы дасылалі патрыятычныя чэшскія суполкі.

Божа! Як працавалі пражскія архітэктары XIX-га і пачатку XX-га стагоддзяў, разняволеныя новай эпохай шматстыльнасьці! Што яны нарабілі! Які цуд стварылі! Чаго тут толькі ня ўбачыш, якога міксу і сінтэзу ўсяго з усім. Неарамантызм ва ўсё сваёй шматстайнасьці, неаготыка, неарэнесанс, неабарока, але найперш (і перш за ўсё) – мадэрн! Прага, наогул, на 50 адсоткаў – горад мадэрну, мадэрновыя кварталы з усіх бакоў прымыкаюць да Старога гораду.

Набрэжная Масарыка і кварталы так званых Жыдоўскага места – гэта вяршыня мадэрну... Любоў гэтага стылю да ламанай лініі не перашкодзіла яго пражскаму варыянту паімкнуцца высока ў неба. Мадэрн кварталаў Масарыковай набярэжнай і вуліцы Парыжскай – стромы. Ён бясконца абыгрывае тэму пражскай готыкі з яе шатровым дахамі і пінаклямі. Бэльведэры, эркеры, рызаліты, парталы і тымпаны, калоны з ордэрнымі капітэлямі, карнізы, падпёртыя мноствам мадульёнаў і кансоляў, стромыя франтоны ўсемагчымых формаў... Галава ідзе кругам. А вакол яшчэ неймавернае багацьце пластыкі і лепкі – атланты, карыятыды, барэльефы і гарэльефы, размаітыя пілястры і лапаткі, аб’ёмныя арнаменты і расьлінныя ўзоры... Процьма насыценнага жывапісу і мазаік, якія нярэдка пакрываюць усе фасады будынкаў... Бясконцыя нішы з абразамі і скульптурамі сьвятых, а на Парыжскай, у Жыдоўскім месьце – габрэйскія матывы, гадзіннікі з ходам наадварот і шасьцікутныя зоркі бяз ліку... Усё сінтэтычна зьмяшалася...

Імкненьне дойлідаў у духу стылю выявіць каркасную структуру дамоў і, найперш, даху, прывяло да зьяўленьня шматпавярховых мансардаў. А вымога дэкаратыўнасьці паклікала да жыцьця процьму рамантычных вежачак і вежаў з мініяцюрнымі вокнамі пры гэтых мансардах. Увечары там запальваецца сьвятло, і людзі навокал задаюцца пытаньнем – хто ж там жыве, у гэтых вежачках, што за казачныя персанажы... А, бывае, замест бэльведэра на даху можна ўбачыць рамантычную адкрытую альтанку... Як хочацца пасядзець там ля самага неба і паглядзець адтуль на горад!

І вы стаіце на Карлавым мосьце, глядзіце на рукатворны цуд пад назвай Прага і думаеце пра сваю Беларусь... Некалі і яна была архітэктурна нашмат багацейшая. Беларусь, як і Чэхія, зазнала ўсе вялікія стылі. Раманіка закранула яе часткова і з невялікім спазьненьнем. Але Камянецкая вежа-данжон, Лідскі замак і некаторыя іншыя помнікі годна яе рэпрэзентуюць. Нават Каложы і тая мае раманскія матывы. А ўсе астатнія стылі – разьвіліся ў Беларусі паўнацэнна. Готыка ахапіла ўжо ўсю Беларусь – шматлікія віленскія помнікі, уключна з праваслаўнымі цэрквамі, а таксама замкі і храмы па ўсёй краіне і сёньня маўкліва сьведчаць аб гэтым.

Гуманістычны змест творчасці Скарыны паставіў яго ў першыя шэрагі дзеячоў еўрапейскага Адраджэння. Гравюры Скарыны, паэзія Гусоўскага, архітэктурныя помнікі кштальту Вострай Браны ў Вільні або комплексу менскіх базільянскіх кляштару з царквой Святога Духа, якая мела на франтоне вонкавы рэнесансны роспіс – гэта нармальнае еўрапейскае з’ява. Вонкавы роспіс на Менскіх цэрквах Святога Духу і няміжскай Петрапаўлаўскай – гэта наогул эксклюзіўны ўклад Беларусі ў культуру Рэнесансу.

У эпоху барока Беларусь стала нават суб’ектам стылёвай эвалюцыі Еўропы – яна дала еўрапейскаму мастацтву арыгінальную архітэктурную школу – віленскае барока, прыклады якога і сёння пакрываюць усю вашую краіну. У Беларусі пісаліся барочныя вершы і п’есы, ствараліся барочная музыка і жываліс... Але ня толькі. Беларусь яшчэ і падаравала барока Расеі, стаўшы “двойчы суб’ектам” барочнае эпохі... Першая барочная пабудова – нясьвіжскі Фарны касцёл Яна Марыі Бэрнардоні, ня толькі стаў трэцім помнікам барока ў Еўропе, ён яшчэ і даказаў, што эстэтычны густ яго заказнікаў – Радзівілаў, быў ужо гатовы ўспрыняць новы стыль. А тым часам рэнесансныя і ман’ерыстычныя будыніны яшчэ 30 наступных гадоў паўставалі ўсюды навокал!

Так было і далей, ня глядзячы на страшэнныя войны сярэдзіны XVII-га і пачатку XVIII-га стагоддзяў. І ваша Беларусь далей брала паўнацэнны ўдзел у развіцці еўрапейскага мастацтва, аж пакуль ня знікла з еўрапейскай мапы як палітычны суб’ект, ператварыўшыся ў аб’ект чужое экспансіі...

Што ж цяпер? Няўжо чужая эстэтыка з яе эклектычнымі “цыбулінамі-свечкамі” і “беларускімі казацкімі аддзеламі” ўмацавалася назаўсёды? Няўжо чужая палітыка з яе крывадушнымі і карысьлівымі ідэямі “славянскага брацтва” і “саборнасці” назаўсёды паланіла беларускую душу?..

І вы, стоячы пасярод Карлавага моста, раптам пачынаеце ўсміхацца...

Мілая чэшская дзеўчына з рудымі валасамі здзіўлена глядзіць на вас, думаючы, што вы ўсміхаецеся ёй. Наіўнае і мілае дзяўчо! Каб ведала яно, пра што вам у гэты момант думаецца...

Вы смяецеся, бо раптам ня розумам зразумелі, але сэрцам адчулі веліч еўрапейскага мінулага Беларусі... Спадчына, якую ў беларускай архітэктуры і мастацтве пакінулі еўрапейскія вялікія стылі, гэта... ня спадчына. Гэта – сама Беларусь, і яна – такая, яна – незьнішчальная. Яна ўсё роўна прарастае праз любыя перашкоды, прарасце і праз цяперашнюю палітычную ды ідэалагічную эклектыку.

Жыццё стыляў мае ўніверсальныя законы. Рэакцыяй на цяперашняе стылёвае бязладдзе ў галовах і эклектычную палітыку стане толькі **НОВЫ БЕЛАРУСКІ СТЫЛЬ**, як некалі мадэрн стаў рэакцыяй на эклектыку часоў позняга рамантызму. Паколькі для Беларусі гэта будзе вяртаннем да сваёй класікі – еўрапейскага мінулага, новы беларускі стыль можна назваць, паводле логікі працэсу, неа-мадэрнам, можна новым неа-класіцызмам, а можна і неа-неа-рэнесансам... У рэшце рэшт гэты апошні перакладаецца і як “новае беларускае адраджэнне...”

А навокал – стыхія каменю... Талент чалавека і сіла яго духа стварылі цуд. Цуд адзінства ў рознасці і рознасці ў адзінстве. Чысьціня парываў дае звышнатуральны плён. Плён чалавека нясьмерціць душу. Імкненне дойлідаў да прыгожага перамагло смерць і зрабіла іх несмяротнымі...

Пражскія камяні сypываюць вам песьню аб Беларусі...

28 верасня — 4 кастрычніка 2005.

Прага.